

Юлиана Нориджская. *Откровения Божественной Любви* / переклад, вступ, примітки, підг. середньоангл. тексту Юлиана Дресвина. Москва: Русский Фонд Содействия Образованию и Науке 2010. 560 с.

Важливим елементом сучасного гуманітарного дискурсу є увага до тих творів нашої історичної спадщини, які раніше вважали за щось неістотне. Особливо виразно така тенденція простежується в медієвістиці. Починаючи із середини минулого століття, небувале зацікавлення викликають твори жінок-містиків: Гільдегарди Бінгенської, Мехтільди Магдебурзької, Хадевіки Анверської та інших.

Для західноєвропейської наукової думки культурна цінність «жіночої містики» безсумнівна. Приміром, Умберто Еко нарікає на односторонність філософських енциклопедій і словників, вимагаючи включити до них імена жінок-філософів, а передовсім Гільдегарди Бінгенської; папа Бенедикт XVI присвячує Гільдегарді спеціальну катехитичну бесіду й особливо наголошує на духовних і навіть політичних здобутках, що їх принесли Церкві жінки, такі як Катерина Сієнська чи Бригіта Шведська.

Однак на східноєвропейському просторі ситуація складніша. Пекучою проблемою є брак перекладів, тож нову парадигму сприйняло поки що дуже небагато дослідників. Досить поширеною тенденцією залишається, на жаль, стійка неприязнь – насамперед з боку російської філософської думки – до «жіночого богослов'я». Така «принципова» тенденція нітрохи не сприяє науковому поступові, а лише множить помилки й непорозуміння. Скажімо, у першому радянському виданні «Філософського словника» Генріха Шмідта (1961) про Гільдегарду Бінгенську говорилося як про чоловіка – Гільдегарда. Така сама доля спіткала Мехтільду Магдебурзьку та Юліану Норидзьку, які в російському перекладі «Душі грошей» Бернара А. Ліетара стали «Мечтильдом из Магдебурга» та «Юлианом из Норвича»¹.

Переклад містичних трактатів і наукове опрацювання, що ним такий переклад мав би супроводжуватися, – необхідний крок для створення належного наукового апарату як для філософії, так і для історії загалом. Може, слід зізнатися собі, що досі ми дивилися на Середньовіччя впівока?

Першим кроком до відновлення справедливості став російський переклад книги Мехтільди Магдебурзької з чудовими коментарями Римми Гуревич². Час справедливості для Юліани настав лише торік, але вже цей

¹ Бернар А. Лиэтар. *Душа денег*. Москва 2007, с. 148.

² Мехтильда Магдебургская. *Струющийся Свет Божества* / пер. Р. Гуревич, Е. Соколова, В. Суханова. Москва 2008.

перший російський переклад, з огляду на його науковий рівень, слід визнати просто зразковим для академічних видань.

Юліана Норидзька (Julian of Norwich) – без сумніву, одна з найвидатніших персоналій доби Середньовіччя, про яку ми знаємо надзвичайно мало. Заможна міщанка, вона у віці близько тридцяти років тяжко захворіла – і в момент, коли до її обличчя піднесли розп'яття, побачила видіння: розп'яття кровоточило. Травнева ніч 1373 року, коли ця загадкова жінка сподобилася видіння, – єдиний факт, відомий нам напевне. Справжнє ім'я, точні дати життя і смерті, чи мала вона родину – усі ці питання втрачають вагу поряд із найціннішим здобутком – книгою «Одкровення Божественної Любови», яка стала плодом її розмірковувань над побаченим видінням, справою всього її подальшого життя. Від часу раптового одужання і до самої смерті Юліана жила життям самотниці при церкві св. Юліана, за назвою якої й отримала своє нове ім'я.

Книга Юліани відома в двох редакціях – короткій (Short Version) та обширній (Long Version). Рецензоване видання містить обидва варіанти твору, а крім того – і це особливо цінно – переклад супроводжується староанглійським оригіналом. Перекладачка Юліана Дресвіна зазначає, що намагалася відтворити певну «незграбність» оригіналу, його наближеність до розмовної мови. «Одкровення» ж бо – один із перших творів, написаних староанглійською мовою, первісток англійської літератури, що випередив навіть «Кентерберійські оповідання» Джеффрі Чосера. Але попри те, що Юліана Норидзька пише для недосвідченого читача, послуговуючись народною мовою, вона не спрощує тексту і, як каже Дресвіна, «з любови й поваги до читача не знижує його рівень сприйняття, а навпаки, делікатно й непомітно піднімає читача до свого рівня» (с. 27).

Упорядники видання солідарні з містиком: вони пишуть про Юліану надзвичайно обережно й тепло, дозволяючи читачам самостійно збагнути велич творчості цієї жінки й побачити сяйво любови, яким обрамлений її образ у віках. Надзвичайно цікавою була ідея про те, щоб передмови до видання написали представники різних конфесій: Каліст (Вер), митрополит Діоклійський, Ровен Вільямс, архієпископ Кентерберійський, та ірландський католицький діяч Еймон Даффі. Передмови написані з погляду православного, англіканця чи, відповідно, католика, але водночас – і це набагато важливіше – з погляду християнина. Хоч яку ідею Юліани розглядають ці шановні автори: ідею Божого материнства чи загального прощення, надзвичайно оригінальне тлумачення гріхопадіння як помилки, прикрої і для Бога, і для людини, алегорію всесвіту як крихітної, наче горішок, речі, котра існує лише тому, що Бог її любить, – найважливішою для них залишається Юліанина концепція любови, всепоглинаючої і все-

прощаючої, а водночас «близької і домашньої». Саме в любові сенс жертви Христової, бо ж любов, яка спонукала Його страждати, перевищує всі Його страждання, що були лише виявами любови в часі (с. 159).

При цьому книга Юліяни Норидзької позбавлена ексцентричності, яку зазвичай пов'язують із «жіночою містикою» любови, у ній годі шукати еротизму Анжели ді Фоліньйо чи навіть пристрасності Мехтільди Магдебурзької, а тому навіть найзатятішим скептикам важко буде не погодитися, що це справді шедевр англійської літератури та богослов'я.

Характерна для містичок теза про власну мізерність, котру тлумачать дуже по-різному: як вияв жіночого кокетства, як вимогу літературного стилю, як данину традиції, – ще ніколи не звучала так щиро. Юліяна заявляє: «Я – ніщо», заперечуючи будь-яке існування, крім існування в Бозі та в єднанні з християнською спільнотою, і ця її убогість стає основою її любові. Лише через усвідомлення убогости всього сотвореного можна прийти до любови до Несотвореного Бога. Юліяні з дивовижною безпосередністю вдається поєднувати метафізичну проникливість, яка в питанні про природу Бога зближує її з Майстером Екгартом, і мало не дитячу наївність, з якою вона намагається довести містичність крові Христової. «Бо якби вона була справжня, то залила б усе ліжко...» – щиро заявляє вона (с. 121).

Автори передмов завважають «жіночність» Юліяни ніби випадково, для них вона передовсім видатний богослов, яка користується «жіночою образністю», тобто тим, що часом може здатися єдино доступною їй навіною мовою, адже спеціальна освіта – прерогатива чоловіків. Проте, як делікатно зазначає Еймон Даффі, «у часи чоловічого володарювання найкращим і наймудрішим духовним наставником була жінка» (с. 16).

«Одкровення Божественної Любови» – ніби кристал, у якому сконцентровано весь духовний досвід не лише середньовічної містики, а й багатівікової традиції християнства. Здавалося б, немає богословського питання, якого ми не знайдемо в «Одкровеннях»: природа Бога, природа зла, час і вічність, творіння і всесвіт, свобода волі і провидіння. Але при цьому авторка зовсім не претендує на авторитетність у відповідях на ці питання. Юліяна раз у раз додає: «Як мені здається...» Її читач – це водночас і одноступенець, і співрозмовник, не дарма ж Еймон Даффі називає цю книгу найглибшим релігійним текстом англійського Середньовіччя.

Любов, про яку пише Юліяна, навіть більше, ніж із жінками-містиками, зближує її зі св. Франциском. У Юліяни Франциска любов і вдячність до всього живого поширюється на все творіння: на необачного Адама; на всіх, хто заблукав і за ким із сумом спостерігає Бог; і навіть на тих, кого цей Бог визволить із пекла, адже Він не має гніву. Із св. Франциском

Рецензії

Юліяну споріднює якась виняткова внутрішня суголосність – не лише в ученні, а й у характері. Юліяну, подібно до Франциска Ассізького, також можна було б назвати трубадуром Божим, бо її Бог, «найсвятіший і найлюб'язніший (curtesiest)», – це Любов. Так само, як і Франциск, Юліяна піднімається над своєю конфесією і навіть над своєю релігією: її любов, її книга не знає розрізень.

Книга «Одкровення Божественної Любови» не залишить байдужим жодного читача. Літературознавці, культурологи, історики філософії, філософи релігії дістануть насолоду як від тексту, так і від вдалої редакторської роботи, а кожна мисляча людина зустрине мудрого співрозмовника, який так довго чекав на діалог.

Любов Терехова